

hagyta faluját, tanyáját, jóságát, házát, nyomorúságát, küszködését, a legtöbb a családját is. *Lerázott magáról mindent, és hátat fordított addigi életének, ősi mesterségének, és futott, szaladt, mint aki megégett, menekült, mint akit kergetnek*". (383.)

A regény életképszerű jelenetekből áll, melyek azonban szervesen egymásra épülnek, nagyon erős sodrást létrehozva. Így a történet úgyszólván kettős természetű, mert az egyes fejezetek novellaként is olvashatók, hiszen némelyiknek különösen sűrített és feszes szerkezete van, csattanóval a végén. Talán az egyik legjellemzőbb az, ahogyan a fiatal István meglátja anyját mosdás közben. A novellaszerű történet messziről indul, röviden vázolja azokat a körülményeket, melyek egyáltalán lehetővé tették ennek a találkozásnak a létrejöttét. A narrátor a félálomban fekvő István gondolatait követve el is kalandozik valahová messzire: vajon mi lehet az ablakon túl, a sötét éjszakában, ki merne-e nézni az ablakon. „*Bár felöltött benne, ha ő valami ijesztőt látna, attól félne.*” (155.) Aztán kimegy az álom a gyermek szeméből, és meglátja a tisztálkodó anyát – s hirtelen ő válik hihetetlenül ijesztővé számára, pontosabban a leplezetlenül elé táruló női genitália. Nem a csupán elképzelt kinti világtól lett verejtékes a homloka, és kezdett el remegni, hanem ez az ijesztő éjszaka hirtelen ott jelent meg, ahol a legkevésbé sem várta volna: az erotikus kíváncsisággal szemlélt és gyermeki otthonossággal szeretett női testen. Egyébként is jellemző a regényre az erotikum prűderiától mentes, technikai jellegű leírása, mely akkor sem válik pornográfiává, ha történetesen a fiatal házask szeretkezését meséli el a narrátor, és mindeközben minden testrészről mindent megtudunk. Szenvedélyes tárgyyszerűség s ennek következtében önkorlátozó sűrítettség jellemzi ezeket a novellaszerű írásokat, melyek szívesen időznek el a részleteknél, ám ez sohasem válik öncélúvá.

Egyszóval: az egyes fejezetek külön-külön is megállják a helyüket, ám egymás után fűzve valóban olyan életvilágot idéznek meg, mely magával ragadja s közben kényezteti az olvasót. Hogy néha jobb lenne – már csak a nagyobb élvezet kedvéért is –, ha mégse lenne olyan jó? Ha mégis tenni kéne egy kis, akár csak affektált erőfeszítést is az értelmezés során? Ha a narrátor nem venné le a vállunkról a történet felfejtésének minden fáradtságát?

Talán, mégis. Ez azonban mit sem von le a regény érdemeiből, amit Károlyi Csaba (EX LIBRIS, *Élet és Irodalom*, 2007. október 26.) és Szilasi László véleményével egybehangzóan magam is a tavalyi év egyik legkiemelkedőbb írói teljesítményének tartok. Azt a nézetüket azonban nem osztom, hogy Oravecz pályája ebben a regényben érne csúcspontjára. Azt sem, hogy egész életművével erre a regényre készülődött volna. A Héj, az 1972. SZEPTEMBER vagy a fentebb már említett HALÁSZÓEMBER például maguk is új utakkal, megszólalási formákkal kísérletező alkotások, és szerintem méltatlanul bannánnak vették, ha az ONDROK GÖDRÉ-hez viszonyítva az írói fejlődés kezdetlegesebb, „készülődős” stádiumaiként kezelnék őket. Más műfaj, más nyelv, más regiszter. Magam inkább úgy gondolom, hogy egy több beszédmódban is értékes alkotásokat létrehozni képes íróval van dolgunk, és Oravecz pályáját éppen ez a sokszínűség teszi olyan nagyon izgalmassá.

Deczki Sarolta

A NÉGY ELEM

Farkas Péter: *Nyolc perc*
Magvető, 2007. 111 oldal, 1990 Ft

Vajat nem szoktunk kézzel csipkedni és bálnulni. A NYOLC PERC-nek már az első másodpercében, az első mondatnál, amelyben ez áll, túlpördülünk egy határvonalon, és végig *amott* leszünk, *túl*, különös létállapotban, mely mindazonáltal valahonnét ismerős.

Végig az öregség utolsó stációjáról van szó, melyből a halálba történik majd átlépés. Nem történetmondás formájában, hanem állapotrajzokkal, mozaiktechnikával ábrázolja Farkas Péter az aggkor fiziológiai és metafizikai dimenzióját. Itt már nincsenek történetek – sem kis, sem nagy elbeszélések –, csak történések, és az „én” határai is foszladoznak; az elme másvalamire lát rá. Az egészséges emberek aktivitizmusát gyakran zavarja az aggok *elfordulása*, amit nem tudunk mire vélni. Miért ilyen érdektelenek? Hová fordulnak? Mit néznek? Farkas Péter éppen ebben az elfordulásban találta meg az *irodalmi fogást* ezen a nehéz témán.

Szemlélete nem szociologisztikus, nem orvos, nem thanatológus, nem dokumentarista, hanem par excellence irodalmi. Azokra a tapasztalatokra koncentrál, melyekhez semmilyen fajta elméleti megközelítés és megismerés, sem gyakorlati érdek nem fér hozzá: az emberi tapasztalat befoghatatlan fölölegére-maradékára, a rejtélyes ismeretlenre, ami azonban talán mégis nagyon lényeges, és amihez csak ez a szavakkal tűzött különös operáció visz közelebb. Az irodalom felmérhetetlen fontosságát állítom ezzel, nem véletlenül épp Farkas Péter kisregénye kapcsán, mely *tiszta irodalom*, és szerintem a lírából és a prózából kivonható poézisesszencia „alkimista” előállításának kísérlete.

A posztmodern irodalom (szemlélet) haragszik az esszencializmusra, ám az irodalom és az alkímia metaforikus azonosítása mégsem tüntethető el a horizontról, az irodalomról alkotott víziók sorából, és ezek a víziók nem rekeszhetőek ki az irodalomról való szemlélődésből. Az esszenciák utáni kutatás antropológiai jegyünk – vitatható, mint megannyi emberi habitus, melyekben az mindenesetre talán közös, hogy valamit keresnek, valamit nem tudnak, valamire szomjúhoznak. Rosszabbik esetben valamit akarnak és odahazudnak. Vagy éles intellektussal, az érzelmeket irtva, dekonstruálják az esszenciákat.

Farkas Péternél a téma – az aggkori lét meg a benne rejtőző különleges tudás-nem tudás – és a forma – az irodalom, mint ami éppen a különös tudás-nem tudás-fajtákat kutatja, ábrázolja, reflektálja – egymásra talált, és ez teszi a NYOLC PERC-et kiemelkedően sikerült és harmonikus művé, mely túllép a posztmodernen.

A NYOLC PERC nagyon koncentrált próza. Tematikusan egyvalamivel foglalkozik: egy idős, beteg házaspár temporálisan nem behatárolt utolsó stációjával a halál előtt. Formailag is koncentrált: a sűrítés, tömörítés poétikája jellemzi, prózatechnikailag az egyszerűség, a pontosság, az áttetszőség, a világosság törekvése, narratológiai a tárgyszerűség, a metaforikusság és a reflexivitás kiegyensúlyozott összefonása. Szigorú mű ez, precízen megkomponált, nem tűr kilengéseket és elbeszéléstechnikai változatosságot, szűk skálán mozog. Stilisztikailag egy anyagból van az egész, két jelentős kivétellel a regény közepe tájékán, aminek, szerintem, igen fontos ellenpontosító funkciója van.

Egy emberpárra fókuszálunk tehát, az „öregasszonyra” és az „öregemberre”, nem tudjuk meg a nevüket, ami a kisregény parabolajellegét erősíti. Azért nem tudjuk meg a nevüket, mert ez nem fontos. Az író nagy empátiával belehelyezkedik a szereplők világába, ahol a nevek és a szerepek nem fontosak. Belehelyezkedik ugyan, beleképzeleti magát, de fönntartja a saját írói kívülállását és reflexivitását is, azonban gondolataival az ő szempontjaikat követi. Ez pedig – az empátia és a distancia harmonikus, sikerrel realizált együttese – egy új világ felmutatását eredményezi (ábrázolás és letapogató, reflexív bemutatás közös aktusaként).

Ebben a világban nem fontosak a tulajdonnevek, nem fontosak azok a kapcsolatok, szempontok, tevékenységek, cselekedetek, gondolkodásmódok – azok az igék, jelzők, főnevek –, amelyek az egészséges, a társadalmi és társas életben törekvő, igyekvő emberek világát konstruálják. Az öregember és az öregasszony másként tekintenek a világra és magukra, és másként élik meg, mint mi, akik még aktívak vagyunk, akarunk, folyton interveniálunk és erőszakoskodunk. Az öregembernek és az öregasszonynak időskori agylágyulása van, emellett más öregkori betegségek, nyavalyák és kellemetlenségek gyötrik őket. A NYOLC PERC kritikusi „vegetálásig lefokozott életről”, „visszahúzódó, zsugorodó tudatról”, „animalitásról” beszélnek, pedig ez a tudat szerintem ugyanakkor fel is fokozódik, kitágul, és humán értelemben is kibontakozik. Mi több, épp ennek a nehezebben észrevehető, körkörös processzusnak a felmutatása a regény érdeme és sikerének záloga.

Mind a ketten módosult tudatállapotban és módosult szellemi állapotban vannak (az egészséges emberekhez képest). Észleléseik átrendeződtek: sok minden homályba merül, érdektelenségbe hullik, más tartományokban viszont az észlelések kiélesednek, kifinomulnak, s vonatkozik ez mind a befelé, mind a kifelé irányuló észlelésre. Érzeteik is másnyelvenek: a jó, a kellemes, a semleges, a rossz teljesen átrendeződik, s velük az érzések és az érzelmek is átváltoznak. Az akarat minimalizálódásával, a testre való ráhagyatkozással együtt jár a szenzualitás és az érzékiség felfokozódása. Gyönyörű jelenetekkel találkozunk a regényben: például mindjárt az elején az öregember reggelikészítése, ahogy a reszelt alma és a magok állagára, alakjára, színére, ízére figyel, vagy ahogy íze van számára a meleg víznek, a leve-

gőnek, már-már tapinthatósága, koreográfiája a fénynek. A hőérzékelés, a tapintás is kifinomul, az ujj, a nyelv, az íny, a bőr érzékenysége megváltozik. Az idő lelassul, mert egyikük sem sűrgeti, és a pillanatok megtelnek szenzualitással. Mivel a hallás és a látás romlik, a hangok, zajok, neszek, színek és körvonalak elváltoznak, és így a szokványostól eltérő érzéki világ formálódik (az emberi hang neszé, zajjá, zsi bongássá változik, vagy látászavar folytán előáll a „*fehér világ*”, mely a fehér szín megannyi árnyalatában vibrál). Az ösztönök, kinél ez, kinél az, elcsöndesülnek, fel-fellobognak, pislákolnak – nem feszülnek rá olyan egyértelműen a túlélésre, a sokat akarásra, mint az egészségeseknél, hanem már a halálba is átnyúlnak. Mindketten valóságos halálgyakorlatokat is végeznek, készülnek a halálra, felpróbálják mintegy. Haláltudatuk az egész szervezetükben van, nem csak az elméjükben. Az elmében meglévő haláltudat, úgymond, egyszerű; a szervezetben lévő viszont folyamatos és nehéz rákészülődést von magával. Az emlékezés nem úgy történik, ahogy elvárnánk, nem emlékképek formájában, hanem szenzuálisan és álomszerűen: a test emlékezik érzetekre, minőségekre, és az agy nem szituálja konkrétan, nem értelmezi az emléket, viszont fokozottan és különleges részletezettséggel átéli azokat.

A tudatban működnek az automatizmusok, amelyek rítusokká változnak (reggelizés, levegőzés, mosdás, híradónézés, öltözés-vetkőzés, lefekvés), tehát megtelnek. Hogy mivel? Mint ha magát az életet hordozná. Ennek egyik legszebb példája az aprólékosan leírt levegőzési szertartás az erkélyen, mely egyfajta ünneppé emelkedik. Az élettevékenységek (munkák, praxisok) maradványai műveletsorokká válnak, amelyek veszítenek automatizmusukból, ráadás figyelmet kívánnak, és ezáltal új arcukat mutatják. Így például az öregember még próbálkozik jegyzeteléssel, de a ceruza, a ceruza mozgatása, a grafit foglalja le a figyelmét. Az öregasszony elmenne, ki a lakásból, de a készülődés műveletsora lebilincseli. Az egyik szép jelenetben, amikor az öregember egy éjszaka egy adag szilvalekvárt főz, maga a művelet úgy elnyúlik és feldúsul, hogy élvezetes eseményé, csöndes ünnepéllé változik.

Az öregasszony a pillanatban és a pillanatnak él, s az idő az öregember számára is sza-

kadozik. Az időszegmentumok viszont kitélenek, kikerekednek, és a létezés tükröződik bennük. Ezzel együtt jár az „én” szétesése, melynek másik oldala az, hogy az *én* feloldódik a létezésben. Az oldottság, a léttel való azonosulás, az áttetszővé válás számos képsora tűnik fel a regényben. Azok a minősítések, amelyeket mi mondunk az üres időről, itt nem érvényesek, legalábbis nincs negatív felhangjuk. Az üresség ebben a világban jó. Szavaknak sem kell megtöltenie. A beszédhangok zörejekké, a szavak „szöüregekké” változnak, de ez nem kínos kiüresedés. A súlytalanság, a könnyűség és a transzparencia kellemes kábasággá oldja az eszméletet, a kábaság pedig elemiségekkel töltekezik: meleg, fény, levegő áramlik benne. (Nem véletlen, hogy a talajt hiányolja az emeleten lakó öregember, s ezt félálomban „pótolja”.)

A testi és lelki fájdalmak élei felsebzik ezt a két életet. Az egyik jelenetben anyaszült meztelenül látjuk kuporogni az öregasszonyt éjnek idején a karosszékben – a „*kis teste hangtalan vacog*” megtestesülése ez a képsor –, és az öregember, mint egy madárkát, oltalmába veszi. A kölcsönösség, az összehangolt viszonyosság, ami kettejük közt kisebb-nagyobb zökkenőkkel működik, lecsillapítja a szenvedést. Ők ketten közös „frekvenciatartományban” mozognak, szavak nélkül is maradéktalanul megértik és segítik egymást. Ami kívülről közös csetlésnek-botlásnak látszik, az belülről ráhangoltság, oltalmazás, a kudarcok megértése, ráhagyás és segítés, nemcsak fizikailag, hanem a pszichés gubancok oldásában is. Farkas Péternek sikerült a szeretetkapcsolat fiziológiai, fizikai vetületének aprólékos rajzával irodalmilag hitelesen megjeleníteni a sokat emlegetett, de kevésbé értett fenomént, amit szeretetnek nevezünk – és ez a könyv múlhatatlan érdeme. Emellett az erotika sem hunyt ki kettejük között, visszahozzák a testek emlékei és az ösztönök; a regény néhány meghatóan erotikus jelenete a legszebb melankóliával sugárzik.

Csakhogy ebben a kettősben a másik nem egy másik polgári individuum, bár nem is személytelen, hanem kiszolgáltatott, szeretett és szenvedő lény, aki engem tükröz. Ezeket a tükröződéseket mindketten észlelik, és felfénylések/elsötétedések gyanánt fogadják, humorral, viszolygással, megértéssel, cinkosan és zsigeri szolidaritással. Az, hogy ketten vannak és

tükröződnek, az telíti ezt a kopárnak tűnő világot tartalommal.

Valóban a pokol és a paradicsom együttese-ként beszélhetünk e világról. A testi kínlás mindennaposága együtt létezik a testi-lelki szenzációk, örömök pillanataival. A melegség, a fény, a szeretet, a békesség visz ebbe a kettősbe derűs pillanatokot. Azaz hármasságba – ugyanis a lét, az egész életük bevillan ilyenkor mint olyan; karakter, minőség nélkül, pőrén, időtlenül, adottságként-adományként. Jelen-tés nélkül, értelemvonatkozásoktól mentesen. Nekik nem kell értelmet adniuk az életnek ahhoz, hogy békességet és boldogságot, megnyugvást érzélejenek. Az öregemberre „jelen-tés nélkül” néz vissza a világ, gondolatai pedig „nyelv nélküliek”, és ő ezt nem kevesli, az agyában már nincs meg a cél- és értelemkítőző intenció, a lelke pedig el tudja fogadni az ürességet, sőt egyfajta melengető szabadságnak érzékeli. Az, amit mások „szellemi hanyatlásnak” mondanak, az neki nyelv nélküli gondolat magáról a létről, ami az öregasszony létezésétől elválaszthatatlan, de amiről tudja, hogy ha ők ketten eltűnnek, akkor benne tűnnek el. Az „elárasztottság”, az „áramlás” vagy a „lebegés”, amit ilyenkor érez, képek nélküli létélmény – amit ez a próza, behatolván a tudat mélyrétegeibe, közvetíteni tud.

Vallási beütés nélkül. Főlöleges lenne emlegetni a keresztényi szeretetet vagy a buddhista nirvánát. Ebben a regényben minden hétköznapi, és fiziológiai szinten vagy attól kis időre el-elemelkedve („szabadságolva”) zajlik. Nincsenek vallásos utalások, nincs filozofálás. Reflexiók vannak a mikrorealista ábrázolásba szöve, hasonlatok, metaforák, ezek „szabadságolnak” a kín nyűgétől, és ezek mutatják meg azokat az eleven, a pusztulást felülíró létminőségeket, melyek nem szorulnak vallási magyarázatra, mert az talán elfedné, meghamisítaná őket. A metafizikai szenzációk itt a testet járják át, „a bőr felszínét éppen úgy, mint a hús mélyét”.

Aki megfigyelt már agg embereket tenni-venni, matatni, sertepertélni vagy csak üldö-gélni, az észrevehette, hogy mintha más kö-zegben mozognának, és más koordináta-rend-szerben gondolkoznának. Ezt a hétköznapi észrevételt bontja ki gazdagon és helyenként pompásan ez a kisregény. Az öregember és az öregasszony teljesen reális figurák, és az ábrá-zolásmód is (reflektáltan) realista, ugyanakkor azonban allegorikus figurákká válnak. Csü-

pasz, esendő emberekké, akik nincsenek fel-vértelve egészséggel és más készségekkel az élettel szemben, mint amitől ki kell harcolni, amiből ki kell csikarni valamit. Bizonyos, de nem vallási értelemben áldozatok – annyiban, amennyiben elhasználta őket a lét, és hamarosan ki fogja őket vetni a halál kapuján az elmú-lásba; ennyiben mindannyian azok vagyunk. Az emberpár ugyancsak nem vallási értelemben vett alázáttal fogadja el ezt. Ádám és Éva inverzei ők, akik immár *nem* akarnak enni a tu-dás fájáról, és örülnek, ha belesimulhatnak, beleolvadhatnak abba, ami épp van, névtele-nül, szégyentelenül, együgyűen.

Ugyanakkor tudnak a „felnőtt”-világ os-tobaságairól, legalábbis radikálisan megválto-zott értékrendjükben más az, ami nélkülöz-hetetlen és ami nélkülözhető, amit szabad és amit nem, amit illik és amit nem illik. Olyan radikalizmus ez, mely nem ellene szegül va-laminek, hanem eltávolodik tőle, és megformál-ja a maga saját világát. Az öregek egyszerűen nem vesznek tudomást látogatóik (hozzátarto-zóik) ügyködéséről, mert nem érdeklí ők, és nevelésük számukra. A könyv közepe tájékán két kommentár nélküli dokumentum találha-tó: egy ápolási árlista meg egy hódolói levél, amit az öregember kapott valamikor. Ezzel a két talált szöveggel, a racionalizált ügyködés és az ügybuzgóság, a tekintélytisztelet két jelé-vel tör be a kisregénybe a „normális világ”. Bár az olvasó megtud egyet s mást ezekből az öre-gek konkrét szituációját és az öregember múlt-ját illetően (például hogy jeles tudós, botá-nikus volt), leginkább azonban azt érzi meg, hogy most mindez mennyire nem fontos már. Hogy például sokkal fontosabb az a két emlé-kölöm, amelyet az öregember megtartott: az egyik egy háborús sebesülés és kúszás-mászás emléke, a másik pedig egy boldog sétái az ak-kor még fiatal asszonnal, egy röpké csöke. Az előbbi (újja)születés-fantazmagóriát is felidéz, az utóbbi pedig a boldogság és a halálélmény rokonságának fantáziáját. Az öregember leg-mélyebb perceit ezek színezik át; ezeken fog átkelni a halálba, sugallja a regény, és eltűnni.

Nem lenne jó, ha kritikám a telített, már-már üdvösnek nevezhető pillanatok hangsú-lyozásával meghamisítaná a művet. Szar, húgy, bűz, ráncos bőr, testi kínok, undor, testi-lelki vacogás, nyughatatlanság, az élnivágyás és a halálgyakorlatok fájdalma szövi ezeknek a ki-emelt momentumoknak a kontextusát. Nin-

csen poetizálva az öregség, és nincs születés vagy folytatódásélménnyé átírva a halál. Ám betegséggel, a testi és mentális leromlással járó fiziológiai és pszichés folyamatok a NYOLC PERC tanúsága szerint olyan egzisztenciális póreséghez és hamisítatlansághoz vezetnek el, ahonnan rések, ablakok nyílnak a lét nem valóságilag felfogott, csak költői nyelven közelíthető metafizikumába, noha az ajtó az eltűnéssel egyenlő halálba vezet át.

Radics Viktória

EGY FELESLEGES KÖNYV

Mészöly Miklós: Műhelynaplók

*A szöveget gondozta, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Thomka Beáta és Nagy Boglárka
Kalligram, Pozsony, 2007. 929 oldal, 3990 Ft*

Az ember nem lehet eléggé körültekintő és elővigyázatos. Mészöly Miklós hagyatékának listázásakor, többekkel együtt, a dokumentumokat csak sietősen megnézve, magam is úgy gondoltam, hogy ama füzetek tartalmát, amelyekben az író azokat az anyagokat – ötleteket, hivatkozásokat, idézeteket – gyűjtötte össze, amelyek mintegy előtanulmányul szolgáltak különböző műveihez, hozzáférhetővé kell tenni az érdeklődők számára. Első pillantásra úgy tűnt, hogy ezek a noteszok valamiféle „intellektuális naplót” hoztak létre, s belőlük jól nyomon követhető lenne Mészöly érdeklődésének iránya, megsejthető lenne valami gondolkodásának működéséből s talán alkotómódszeréből, írói technikájából is.

Most kezünkben a vaskos kötet – s szomorúan kell megállapítanom, hogy minden szempontból irgalmatlan csalódás. Tartalmilag, persze, nem érdektelen (ez magyarázhatja talán a tisztelettől és meghatódottságtól oly visszafogott, ám szakszerűtlensége miatt érthetetlen kritikái, pontosabban kritikátlan visszhangot...), hiszen valóban tetten lehet érni olykor, hogy miként születik az összetéveszthetetlen mészölyi mondat (ha valaki veszi a fáradságot, és összeveti a vázlatok közt esetleg többször is felbukkanó szövegkezdeményt a végleges, esetleg több formában is publikált változattal); a följegyzések laza véletlene azt is megsejti

néha, hogy a definitív szövegváltozat bakugrásai olykor épp a jegyzetelés módjából is fakadhatnak: az ad hoc egymás mellé került szövegek sajátos szerkesztetlensége a jegyzeteit újraolvasó Mészöly számára sokszor nagyon is izgalmas szerkezetet sugallt, s a készre fogalmazás alkalmával nemhogy eltüntette volna, hanem még föl is erősítette a formai töréseket. Mindez azonban kilencszáz oldalon: mérhetetlenül fárasztó olvasmány. A legérdeklődőbb olvasó is egyre gyakrabban lapoz át hosszú oldalakat, legföljebb futó tekintetet vetve egy-egy sorra; csak a legmegszállottabb filológus lenne hajlamos valóban mindent elolvasni, s utóbb-közben valamennyi azonosítható szöveg helyet összevetni a nyomtatásban megjelent Mészöly-írások megfelelő passzusaival.

Az igazi problémát azonban nem is az jelenti, hogy ez a szövegváltozat unalmas olvasmány; lehangolóbb, hogy intellektuális naplóról szó sincs: ezek a szövegtörédek, olykor összefüggőbb mondatfüzerek voltaképpen Mészöly anyaggyűjtései a fénymásolás előtti korszakból (mi másért másolt volna ki hosszú oldalakat például Camus szövegeiből, franciául; az persze megint más kérdés, hogy ezeket a kivonatokat miért kellett most kiadni – különösen fordítás vagy a megjelent magyar fordítások megfelelő helyeire való hivatkozás nélkül; legjobb esetben is naivitás azt képzelni, hogy a magyar irodalmárok között ilyen mérvű ma a francia nyelv ismerete...); más esetben pedig fogalmazványai, előzetes kéziratvariánsai publikált írásainak. Igen kis százaléka ismeretlen csak a szövegeknek (legérdekesebb az itt első és második naplóként aposztrofált gyűjtemény – jellemző is, hogy a közreadóknak itt sikerült a legkevesebb szöveget azonosítaniuk); többnyire valóban a véglegesített változat előtti fogalmazványok, mondhatnánk: szövegállapot előtti gondolatfoszlányok – ebben a formában használhatatlan, élvezhetetlen fűrészpör.

Azt hiszem, valamennyiünknek, akiknek csak módja volt a Mészöly-hagyaték publikálatlan anyagának sorsával kapcsolatban véleményt nyilvánítani, az lett volna a kötelessége (ha módja lett volna erre), hogy e gyűjteménynek ebben a formában való kiadását megakadályozzuk. Ez az anyag ebben a formában csak a szakemberek szűk köre számára érdekes, nem való a nagyközönség elé, s éppen annak az írónak tesz rossz szolgálatot, aki közismert volt arról, hogy mondatait a végtelenségig csiszol-